

OMRÅDESÖVERSIKT

NÅGOT OM LÄGET LÅNGS NORRLANDSKUSTEN.

Några korta anmärkningar.

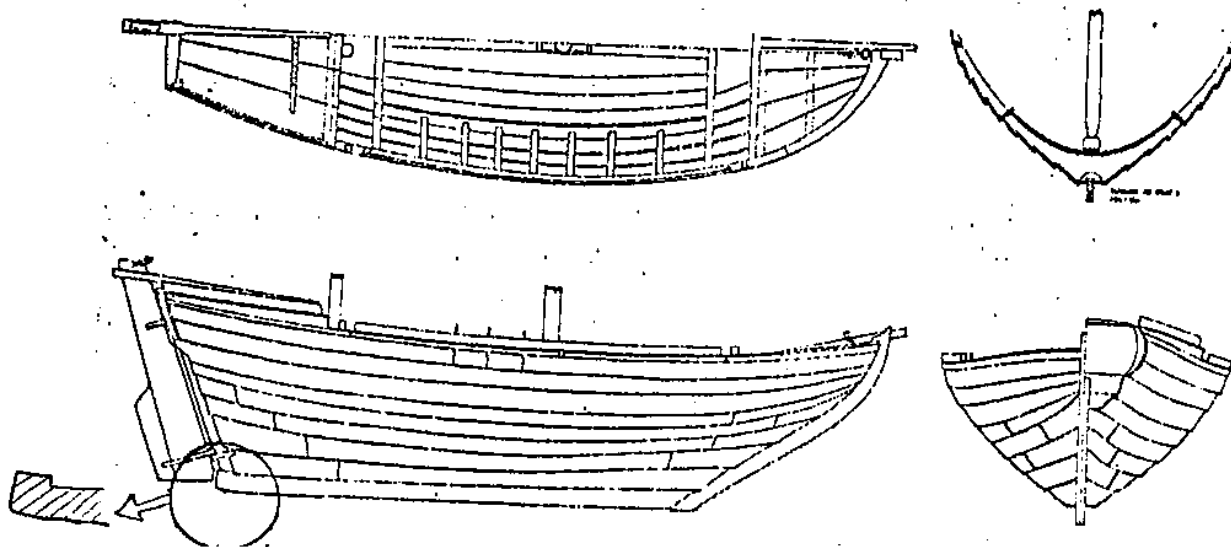
Norrlandskusten har i det här sammanhanget uppfattats som kusten norr om inloppet till Stockholms skärgård och norr om den gamla internationella leden Arholma-Åland(-Finland). Som synes rör det sig om ett enormt område, i själva verket ungefär halva Sveriges fastlandskust. Det inrymmer också vitt skilda historiska och naturliga förutsättningar, som även kan motive-
ra underindelningar i ganska stor utsträckning. Vad kusten beträffar kan den norr och söder om Höga Kusten i framförallt Ångermanland(Medelpad,söd-
ra Västerbotten)med få undantag betecknas som låg och stenig. Först vid Höga Kusten möter dramatisk klippkust och hållar. Detta har betydelse för skeppsarkeologin genom att de låga kusterna har större förutsättningar att bryta sönder och förstöra vraken. En mindre uppmärksammar marint arkeolo-
gisk bit gäller inlandet, bl a trafiken på sjöar och älvar, med i första hand båtvrak och laster. Här liksom på andra håll har konstruktioner under vatten och inlandets marina lämningar kommit i skymundan vilket är synd. En del sportdykare är dock intresserade att ändra på detta förhållande. En marinarkeologisk huvudsak har sedan åtskilliga år varit hamnarna, spe-
ciellt de medeltida(Drakön, Kyrkesviken, Jungfruhamnen). Härom kan man bl a läsa i symposiehandlingar från Umeå 1972, Hudiksvall 1974 och Luleå 1976, vid vilka möten även många norrlandsdykare deltog. De undersökningarna har bedrivits på land i huvudsak. Norrlandskustens betydande sjöfart och varvs-
näring är en jämförelsevis ny"upptäckt"och forskning pågår(c 1750-1900). Självt har jag sedan 1975 utfört en inventering av äldre lämningar utefter hela sträckan och kunnat registrera omkring tretusen objekt av skilda slag, mest vrak/förlisningar, hamnar och varvsplatser. Materialet bildar nu ut-
gångspunkt för insatser av sportdykare och museer gemensamt. Som spindel i nätet fungerar undertecknad, i framtiden troligen baserad i Umeå. I sam-
arbete med bl a Sjöhistoriska har vi nu haft 4-5 kurser i marin arkeologi för dykare och andra intresserade(totalt mellan 100 och 150 dykare)och in-
tresset verkar vara på topp. Flera kurser och cirklar är att vänta. Piggast bland museerna är Skellefteå museum som redan -76 på eget initiativ i samband med min inventering ordnade en kurs för dykarna i stan. Vid den-
na tidpunkt kunde även ett övningsvrak lokaliseras, norska barken"Nördkapp" från slutet av förra seklet. En fotoplan hade följande gjorts redan tidigare av skon. "Ellida" c 1850. Tidigare försök till uppmätningar har gjorts. Ett gott jobb är L Hellströms m fl vedslup vid Gäddvik(Luleå)från c 1875, ut-
fört 1969. Sökningar har emellertid upptagit största tiden, både före och efter inventeringen, i mindre skala av t ex Haparanda SDK, i större skala av t ex Isbjörnarna(Umeå), Polar(Luleå), Lagun(Sundsvall), Gävlegrodorna och Örnsköldsviksdykare.

Även om det äldsta kustvraket är från slutet av medeltiden (Lövånger) och det med säkerhet finns flera av samma ålder och minst ett dussintal vrak/förlisningar är kända från 1600-talet ligger m a o uppmättnings- och dokumentationsjobben ännu i sin linda. Det kommer att krävas många år av arbete för att arbetet skall köra igång över hela linjen och intresset vidmakthållas. Det krävs trots allt mer än sedvanlig entusiasm att falla i trance över gamla svåröverskådliga brädhögar i stället för de mera välkända och eggande silhuetterna av färskare skrov. Och dessutom att lägga ned ett rejält och tålmodsprövande jobb på själva dokumentationen. Vi är ännu bara i början.

Å andra sidan är denna inventering den första i sitt slag, det påstås även utanför Sveriges gränser, och resultatet ändå så intressant att det borde kunna sporra till avsevärda insatser!

Därmed vill jag inte ha sagt att de insatser som gjordes förut var mindre betydande, tvärtom, men vi har nu en systematisk uppläggning av framtida arbeten. Det är bråttom att ta rätt på resterna av den muntliga traditionen!

Christer Westerdahl

P S Ett av de vrakfynd som författaren till ovanstående registrerat under sin inventering längs Norrlandskusten har besiktigats av Sjöhistoriska museet (Bert Westenberg). Det rör sig om en botten av ett fartyg. Resterna är c 12 x 6 m. Enligt muntliga uppgifter kan det röra sig om en "haxe." Åtskilliga sådana fynd, minst ett tiotal, finns registrerade som vrak längs undersökningsområdet.

I rapporten har man skiljt ut en intressant detalj, en hake i kölens aktra del. Om detta stämmer har vi här en typisk haxe, enligt Humblas uppsats om "Storbåten-hälsingekustens strömmingshaxe" i Hälsinge-Runor 1947 varur ovanstående plan är hämtad. Detaljen är utmärkt med en ring. (Red)

Vraket är från Bergön, N Hornslandet, Hälsingland, en fiskehamn med medeltida anor. Bl a ligger här Norrlands enligt traditionen enda bevarade fiskekappell från 1400-talet. Hamnen frekventerades även av gävleborgare fram till sekelskiftet och här låg under 1600-talet en skjutsstation på roddleden längs kusten.